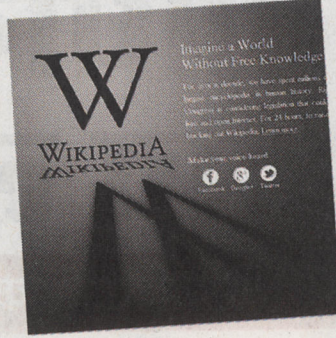

विकिपीडिया हा एकत्रितपणे (क्राउड सोर्सिंग पद्धतीने), असंख्य लोकांनी स्वयंसेवा करून, अनेक वेगवेगळे संदर्भ घेऊन बनवलेला कोश आहे. याचा अर्थ कुणीही या वेबपेजची बहुतेक पाने/लेख संपादन करू शकतो. या पद्धतीने तो अत्यंत त्वरेने अपडेट होत असतो. असे असले, तरी सतत घेतला जाणारा पडताळा आणि संदर्भांची छाननी यामुळे अचूकतादेखील खूपच जास्त असते.

विकिपीडियामध्ये नवनवीन माहितीची भर घालण्याची लोकांची क्षमता अफाट आहे. तेच त्याचे बलस्थान आहे. उदा. सचिन तेंडुलकरच्या प्रत्येक धावेगणिक विकिपीडिया कदाचित अपडेट होत असेल. (खरे तर होतोच) इतर कोशांमध्ये तसे होणार नाही.

विकिपीडियाचे काम खालील पाच मूलभूत तत्त्वांवर चालते...

- विकिपीडिया एक ऑनलाइन ज्ञानकोश आहे.
- विकिपीडियाचा दृष्टिकोन निष्पक्षपाती आहे. लेखातील विषयाबद्दल प्रचलित असणारे प्रमुख दृष्टिकोन संतुलित व निष्पक्षपाती पद्धतीने वाचकांपुढे मांडण्याचा प्रयत्न असतो.

आजची पिढी विकिपीडियाशिवाय बोलत नाही. सोशल नेटवर्किंग साइटवर कारवाईचा बडगा उगारण्याच्या पार्श्वभूमीवर विकिपीडियाचा घेतलेला धांडोळा.

विकिपीडिया आहे काय ?

- विकिपीडियावरील आशय मुक्त असून कोणीही त्याचे संपादन व वितरण करू शकते. प्रताधिकार कायदे पाळावे व अन्य स्रोतांवरून उचलेगिरी करू नये, ही चौकट.
- विकिपीडिया सदस्यांनी परस्परांशी आदराने व सभ्यतेने वागावे. विकिपीडियावरील अन्य सदस्यांशी मतभेद असले, तरीही आदराने व सौजन्याने व्यवहार करावा. विकिपीडियावरील शिष्टसंकेत पाळा व वैयक्तिक हल्ले करू नये. सहमती साधावी, संपादनयुद्धे टाळावीत.
- विकिपीडियावर कडक नियम नाहीत. विकिपीडियावरील नियम म्हणजे काळ्या दगडावरील रेघ नाही. विकिपीडियावरील नियमांच्या शब्दशः रचनेपेक्षा, त्यातील मथितार्थ व त्यातून व्यक्त होणारी विकिपीडियाची मूलभूत तत्त्वे अधिक महत्त्वाची मानावीत.

विकिपीडियात एखादा लेख बेजबाबदारपणे लिहिला किंवा संपादिला जाणे आणि तो बराच काळपर्यंत तिथे तसाच राहणे अशक्य नाही, असा आरोप केला जातो. यामध्ये काही प्रमाणात तथ्य असले, तरी ते शंभर टक्के सत्यही नाही. अनेक वेगवेगळे संदर्भ घेऊन बनवलेला तो कोश आहे. संदर्भ न देता काहीही लिहा, असे तिथे चालत नाही. असे लेख जर असतील, तर ते वगळले जातात.

वगळण्याची इतर मुख्य कारणे

- प्रताधिकार उल्लंघन घडले असल्यास.
- ज्ञानकोशीय दृष्टिकोनातून उल्लेखनीयता सिद्ध होत नसल्यास.
- विषयाशी संबंध नसलेला जाहीरातबाजीसदृश आशय / मजकूर
- स्पॅम आशय/मजकूर असल्यास.
- मजकूर वाचनीय नसल्यास. संदर्भ पुरेसे नसल्यास.
- अशा प्रकारची धोरणे आणि निकष

नक्कीच पाळले जातात. त्यामुळे विकिपीडिया अधिकाधिक अचूक होत जातो. प्रताधिकार उल्लंघन हे तर फारच निष्ठेने व काळजीपूर्वक हाताळले जाते.

विकिपीडियाचे फायदे कुणाला ?

- शालेय / महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना प्रकल्प बनवण्याकरिता प्राथमिक माहिती उपलब्ध होते.
- विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक खर्च कमी ठेवण्यास मदत होऊ शकते.
- शालेय/महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना माहितीपूर्ण सबळ संदर्भनिशी एखादे विवेचन करण्याची सवय होते.
- विकिपीडियावर लेखन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांची प्रबंध लेखनाची पूर्वतयारी होते.
- एखाद्या विषयाचे 'समर्थन' तसेच 'विरोध' करणाऱ्या मतांशी परिचय होतो. त्यामुळे दृष्टिकोन एकांगी होण्याचे टळते.
- संघभावना आणि परस्पर सहकार्याची वृत्ती वाढते. इतरांना प्रोत्साहन देण्याची सवय लागते.
- एखादा नवीन विषय आल्यास विकिपीडियातील सोप्या भाषेत चटकन तोंडओळख होते व समजण्यास सोपे जाते.
- नवीन शहरात किंवा संस्थेत जाण्यापूर्वी त्या शहरांबद्दल किंवा संस्थेबद्दल समतोल माहिती मिळते.
- वेळ सत्कारणी आणि सकारात्मक कामात व्यतीत होतो.

विकिपीडिया वापरणारे कोण आहेत ?

- शालेय/महाविद्यालयीन विद्यार्थी, शिक्षक.
- वृत्तसंस्था. लेख, छायाचित्रे इत्यादी कोणत्याही मोबदल्याशिवाय उपलब्ध होऊ शकतात. विकिपीडियावर दिलेले संदर्भ सत्यता तपासण्यासाठी वापरता येतात.
- लेखक. विकिपीडियावर वाचन केल्यामुळे विविध विषयांची ओळख होते. संदर्भ अभ्यासता येतात.
- प्रकाशक. बरेचसे चांगले लेख या मुक्त स्रोतातून विना मोबदला घेता येऊ शकतात.
- वाचनालये. प्रताधिकार रहित जुनी दुर्मिळ पुस्तके विकिपीडियावर जतन करता येतात. वाचन संस्कृतीस चालना मिळते.

विकिपीडिया नसेल तर काय ?

- माहिती आणि संदर्भ सहजतेने उपलब्ध होणार नाहीत.
- विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक खर्च वाढेल.
- वृत्तसंस्थांना लेख, छायाचित्रे इत्यादी मोबदल्याशिवाय उपलब्ध होऊ शकणार नाहीत.
- विविध विषयांच्या ज्ञानार्जनाती संधीच नष्ट होईल.

● **सुधन्वा जोगळेकर**

एडिज्युटिव्ह कमिटी मेंबर, विकिपीडिया इंडिया चॅप्टर